

JUBILEJI

Dr. Branko Marušič – šestdesetletnik

»Z zadovoljstvom se podvržem naj-ostrejši presoji. Četudi pri tem sam izgubim, bo s tem vendarle pridobila resnica.« (Anton Linhart, Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije. Ponatis Ljubljana 1981.)

Resnica in neizčrpna želja po vedenju sta dr. Branku Marušiču vodili, ki mu pogosto otežujeta pot skozi okope zgodovine in zgodovinopisja, vendar od njiju ne odstopa, saj trdno veruje, da je zgodovina *»...vredna, da se marljivo zbira in skerbno preiskuje, ter sedanjemu in bodočemu svetu spisuje u prijetno zabavo, še bolj pa u poduk in živ izgled,«* kot je zapisal njegov primorski rojak domoznanec Simon Rutar.

»U prijetno zabavo« se je z Brankom Marušičem predvsem pomenkovati o zgodovinskih dogodkih in ljudeh kot tudi o peripetijah sedanjega časa, njegovo delo pa more biti *»živ izgled«* za tiste, ki ga poznamo ter nas je učil hoditi po znankah in neznankeh naše preteklosti.

Branko Marušič se je rodil 4. februarja tistega leta, ko je fašistični diktator obiskal *»odrešene pokrajine«* in 20. septembra 1938 tudi Marušičevo rojstno mesto Gorico; zatorej se je že v najzgodnejši deški dobi srečal z osebnostjo, ki je zaznamovala dobo in življenje tistega dela slovenskega naroda, katerega zgodovini se je z neumorno vestnostjo posvetil kasnejši zgodovinar Branko Marušič. Družina se je nato preselila v Solkan, kjer je obiskoval osnovno šolo ter nato gimnazijo v Šempetru pri Gorici, Solkanu in v Novi Gorici, kjer je leta 1955 maturiral. Sprva ga je *»uka žeja«* speljala po očetovih poteh, saj se je na ljubljanski univerzi vpisal na študij medicine, nato pa na zgodovino, kjer je leta 1962 diplomiral z diplomsko nalogo *»Goriški Slovenci od prodora pri Kobaridu do konca leta 1918.«*

Na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani je bil do leta 1965 asistent, nato pa do leta 1987 kustos za zgodovino in ravnatelj v Goriškem muzeju v Novi Gorici. Pod njegovim vodstvom so se oblikovale izvrstne muzejske zbirke. Vendarle pa je bilo njegovo temeljno muzejsko poslanstvo v tem, da je muzej prerasel tudi v raziskovalno ustanovo, ki bo zapolnila vrzeli v zgodovinopisju, obenem pa neprenehoma posodabljala muzejske prikaze. Goriški muzej, *»voden z zanesljivo Marušičevo mislijo,«* kot je zapisano v utemeljitvi za Valvasorjevo nagrado (Argo XXIII–XXIV, 1984–1985, str. 146), ki mu jo je podelila takratna Skupnost muzejev Slovenije, je v mladem rastočem mestu postal muzej 20. stoletja. Vendar pa se v Kromberškem gradu nastanjeni muzej ni obnavljal in posodabljal le navznoter, temveč se je v času Marušičevega ravnateljavanja odel tudi z novo in trdnejšo zunanjo podobo. Da pa ne bi muzejska dejavnost bila omejena le na središče severne Primorske, je Branko Marušič pobudil tudi nastanek in razvoj številnih zbirk na Primorskem, ki jih je spletel v široko muzejsko mrežo (gradova Dobrovo in Vipolže, Bartolomejeva graščina v Solkanu, Trentarska muzejska zbirka, rojstna hiša Simona Gregorčiča na Vrsnem, muzejske zbirke v Tolminu, zbirke v rojstni hiši Alojza Gradnika v Medani, kraška hiša v Štanjelu).

Za neutrudno dejavnost na področju kulture je zato leta 1985 prejel še Bevkovo nagrado, ki jo je podeljevala občina Nova Gorica.

Od leta 1987, ko je tudi doktoriral z izbranim opusom svojih znanstvenih objav, ki ga je naslovil »Primorski čas pretekli« (Koper 1985), je zaposlen na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU, sprva kot višji znanstveni sodelavec in potem znanstveni svetnik. V Novi Gorici je telo in duša Raziskovalne enote ZIMK ZRC SAZU in skrben varuh arhiva in knjižnice dr. Henrika Tume, ki mu posveča obilo svojega časa in energije.

Kot njegovi učenci, ki le skromno capljam po njegovih stopinjah in jim tudi težko sledim, mi je pisanje o delu jubilanta v čast, pa tudi velik napor, kajti njegovo znanstveno delo je tako razvejano, da morebiti še sam ne zmore več slediti svojim številnim objavam. Številke njegovih objav so visoke, saj je bilo leta 1984 v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu zapisano, da jih je okoli 700, naslednje leto že preko 800, zagotovo pa je doslej že krepko zakoračil v drugo »tisočico.«¹ Zatorej naj mi bo odpuščeno, da le v grobih obrisih predstavim njegovo delo. Marušičeva temeljna dejavnost je osredinjena na raziskovanje zgodovine goriških oziroma primorskih Slovencev v 19. in v prvi polovici 20. stoletja, vendar pa je z raziskavami posegel tudi v starejša obdobja primorske zgodovine, npr. z razpravo »Veliki tolminski punt 1713« (1973) in vodnikom »Po poteh velikega tolminskega punta« (1976).

Zlasti z objavo izbranih zgodovinskih spisov »Primorski čas pretekli« pa je načel nekatera temeljna vprašanja primorske preteklosti. Prispevki za zgodovino Primorske, kot se glasi podnaslov h knjigi, niso zgolj suhoparen zgodovinski opis dogodkov in ljudi, temveč so živa govorica nekega preteklega dogajanja, kajti njihov avtor združuje v sebi posrečeno in redko lastnost. Ni le temeljit poizvedovalec faktografskih podatkov, temveč nosi v sebi tudi posluš za vse tisto, kar žlahtni pretekli in sedanj vsakdanjik; svoji domoznanski žilici, ki jo je povzel od rojaka in vzornika Simona Rutarja, za katerega ponatise domoznanskih raziskav vestno skrbi in jih dopolnjuje z izčrpnimi spremnimi besedami (npr. Poknežena grofija Goriško-Gradiščanska (Nova Gorica 1997), Zgodovina Tolminskega (Nova Gorica 1994), Rutarjev mladostni dnevnik (1972)), je »dodal« znanstveno vsebino, da je domoznanstvo »u prijeto zabavo« moglo prerasti v visoko cenjeno zgodovinopisje. Temu skušamo slediti tudi njegovi učenci.

Posebej se posveča zapisovanju in študiju življenja ter dela pomembnih primorskih političnih in duhovnih voditeljev, kar je zaokrožil v delu »Z zlatimi črkami. Življenjske usode in dela velikih primorskih mož« (1987). Težišče njegovega znanstvenega dela je zadnja leta usmerjeno predvsem k objavi obširne korespondence dr. Henrika Tume, da bi mogli skoznjo na svojevrsten način spoznati dogodke in osebnosti s konca prejšnjega in prvih tridesetih let 20. stoletja, slovensko, avstrijsko ter – evropsko družbo ter kot je zapisal Jože Pirjevec v spremni besedi k »Pismom« Henrika Tume (Trst-Ljubljana 1994) – »...v razmislek o poteh in stranpoteh, ki smo jih prehodili od časa, ko so nastala.« Velika zasluga gre zatorej Branku Marušiču, da je Tumov sin Branimir knjižnico in arhiv svojega očeta zaupal Zgodovinskemu inštitutu M. Kosa ZRC SAZU oziroma njegovi Raziskovalni enoti v Novi Gorici.

Številne objave raznovrstnih člankov, razprav in knjižnih poročil v domačih in tujih strokovnih revijah (npr. Zgodovinski časopis, Kronika, Iniziativa Isontina, Studi Goriziani, Qualestoria) ter številni poljudni zapisi v slovenskem časopisju in revijah (npr. Jadranski koledar, Primorska srečanja) oznanjajo Marušičevo mnogostranost in željo podati celostno podobo preteklega življenja na Goriškem. Tudi zato je pobudil izhajanje zbornika »Goriški letnik« in »Berila Goriškega muzeja«, s svojim zgledom pa je k pisanju spodbudil tudi svoje sodelavce v Goriškem muzeju, ki je tako postal pomemben muzejski založnik na Slovenskem. Sodeluje tudi pri izdajanju priložnostnih publikacij ob spominskih prireditvah po Primorskem (tabori, čitalnice). Ker pa se zaveda, »da se važni dogodki in obče zanimive stvari mnogokrat dogajajo u ožih mejah kakega kraja ali okrožja, vendar je to u tako tesni zvezi z ostalo zgodovino cele dežele, da se učasi ne zdi vredno in potrebno one posamezne dogodke zbirati u poseben okvir ter iz njih sestavljati zgodovino ... dotičnega

¹ Glej Biografije in bibliografije sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani za obdobje 1958–1978. Razprave in gradivo. 1980, št. 11/12, 109–114; Letopisi SAZU in Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU 1986–1995, ZRC SAZU 1998; Slovenski primorski biografski leksikon, 10. snopič, Gorica 1984.

okrožja« (Simon Rutar v Uvodu v Zgodovino Tolminskega, Gorica 1882), se posveča tudi raziskovanju krajevne zgodovine (npr. »Iz zgodovine Trente« (Trst–Nova Gorica 1977, 19823), »Šentviška planota« (Ljubljana 1980)) in zbiranju ter ustvarjanju posebnega knjižnega fonda o krajevni zgodovini. Že okoli Goriškega letnika je jubilat zbral širok krog sodelavcev in še v svoji »muzejski dobi« spletel vezi z zamejstvom, z italijanskimi in furlanskimi zgodovinarji. Skrb za slovensko zgodovino in osebnosti na obeh straneh meje se je izrazila in obrodila sadove v izdajanju Primorskega slovenskega biografskega leksikona Mohorjeve družbe v Gorici, katerega vztrajen sodelavec je bil vse do konca izhajanja tega izvrstnega priročnika. Z nasveti pa ostaja dragocen sodelavec založbe pri zbirki Naše korenine. Vezi z zamejstvom in italijanskimi zgodovinarji ter ustanovami utrjuje tudi sedaj, ko je »presedlal« na Zgodovinski inštitut, ki je z Marušičevim prihodom pridobil nove povezave in se v mnogih raziskavah preusmeril, tudi nekoliko neobičajno za »kranjske« zgodovinarske kroge, od nemškega in avstrijskega z gledovanja k italijanskemu zgodovinopisju.

Marušičevo pronicljivo in natančno poznavanje zagonetnih zgodovinskih dogajanj ob zahodni meji slovenskega narodnega prostora je botrovalo tudi njegovemu dejavnemu članstvu v slovensko-italijanski medvladni zgodovinski komisiji, ki naj bi odgovorila na pereča vprašanja mednacionalnih odnosov v tem stoletju. Tako njegovo delo kot delo celotne komisije je pokazalo, da slovenski zgodovinarji trdno stojijo na okopih zgodovinskih dejstev, jih »branijo« in utemeljujejo ter se ne upogibajo pred zahtevami dnevne politike in morebitnega kupčevanja za vstop v Evropsko zvezo. Tudi v razpravah o »zgodah in nezgodah« slovenske polpretekle zgodovine ne ostaja nem in gluh, temveč je vedno prisoten z mnenjem ali referatom. Njegovo delo na področju zgodovinopisja je torej delo za prihodnost, za strpno in odkritosrčno sobivanje različnih mnenj znotraj slovenske domovine in s sosedi na vseh straneh slovenskih meja.

Vse najboljše!

Petra Svobljak